

Коновалова С. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МЕХАНІЗМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕВАЛЬВАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВАЛЮТИ

В роботі аналізуються як негативні, так і можливі позитивні наслідки девальвації національної валюти України. Розглядаються передумови структурної перебудови і переорієнтації промислового потенціалу України на зовнішні ринки. Описуються механізми облікових ставок та їх роль в регулюванні економічної кон'юнктури. Обґрунтовується необхідність зміни курсу політики Національного банку в питаннях регулювання облікових ставок відсотка.

Ключові слова: національна валюта, девальвація, ставка рефінансування.

У 2014 році українська національна валюта знецінилася майже вдвічі. Гривня не встояла перед натиском таких негативних факторів, як тривалі військові дії на сході країни, падіння обсягів виробництва, дефіцит бюджету, розрив економічних зв'язків з колишніми партнерами, політичний та соціальний хаос. Беспрецедентний обвал спровокував паніку у населення, підвищений попит на іноземну валюту, відтік депозитів з комерційних банків ... І новий виток "вільного падіння". Населення повністю втратило довіру як до фінансових структур, так і до держави в цілому. Підприємці та інвестори масово виводять бізнес з України. А більшість експертів оцінюють прогноз як негативний.

Панічні настрої в суспільстві заважають стабілізації ситуації. Політику Національного банку України в цих умовах навряд чи можна назвати адекватною. Головна фінансова установа країни не використовує повною мірою всього професійного інструментарію для виходу із кризи.

Регулювання кредитно-грошових відносин в умовах економічного спаду та девальвації національної валюти – надзвичайно складне завдання.

Дослідженням важелів кредитно-грошової політики займалися вчені І. В. Алексєєв, М. К. Колісник [1], О. В. Маслак [3], Є. М. Романів [3], а також Л. Н. Красавина, Т. І. Алібегов, С. А. Билиняк та інші.

В економічній літературі в останньому десятиріччі дану тематику розробляли вчені В. Л. Бурлачков [2], В. Д. Лагутін [4], С. В. Мищенко [5], А. В. Сомик [7], І. О. Школьник [8] та інші.

Проте, в жодному дослідженні не запропонований чіткий детермінований підхід щодо визначення курсу кредитно-грошової політики в умовах кризи національної валюти та економічної стагнації. Політика низьких облікових ставок стимулює економічне зростання, але її наслідком є знецінення національної валюти. Навпаки, політика високих облікових ставок зміцнює національну валюту, але пригнічує ділову активність і невідвратно веде до економічного спаду. Отже, держави світу використовують переважно інтуїтивні методи для визначення правильного курсу. Сама кредитно-грошова політика в таких складних умовах стає майже мистецтвом. Проте, такий досвід також слід узагальнювати та приймати до уваги, а не

використовувати лише метод власних спроб та помилок.

Основні завдання дослідження:

1. Проаналізувати можливі позитивні та негативні наслідки девальвації національної валюти України.
2. Описати передумови структурної перебудови економіки країни.
3. З'ясувати можливості використання механізму облікових ставок для стабілізації ситуації та переорієнтації промислового потенціалу України.
4. Узагальнити досвід провідних країн світу в питаннях визначення облікових ставок в кризових умовах.
5. Розробити рекомендації.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність зміни курсу політики Національного банку з метою стабілізації ситуації та переорієнтації промислового потенціалу країни.

Зупинимося на основних наслідках девальвації. До негативних наслідків слід віднести різке зниження рівня життя населення. Однак іноді в кризових ситуаціях така міра є необхідною, особливо коли не вдається перекрити дефіцит бюджету за рахунок інших джерел. Українська держава змушена мобілізувати ресурси для відбиття зовнішньої агресії. Кредити МВФ безслідно зникають в коридорах влади і не завжди використовуються за призначенням. На жаль, можна констатувати факт, що впоратися з корупцією українській державі досі не вдалося. Скорочення купівельної спроможності населення тягне за собою зниження попиту на товари та послуги на внутрішньому ринку. Особливо, якщо мова йде про імпорт. Це зменшує норми прибутку господарюючих суб'єктів. Багато підприємств, які орієнтовані на внутрішній ринок, оголошують про банкрутство. Соціальне напруження наростає. Інвестори віддають перевагу варіантам розміщення грошових коштів з низьким ступенем ризику. Як наслідок, нові робочі місця не з'являються, а старі підприємства закриваються. Соціальна та економічна криза починає набирати обертів.

Чи мають подібні явища зворотну сторону? Хто виграє у цій ситуації? Чи можливі позитивні наслідки девальвації? Так, можливі. Перш за все, це стосується компаній-експортерів. Їх норми прибутку різко зростають, бо виручку від реалізації продукції вони отримують в іноземній валюті, а основні витрати несуть в національній валюті. Додатковий прибуток стимулює подальше розширення подібних організацій. Створюються нові робочі місця. Крім цього, високі ринкові норми відсотка сприяють припливу іноземного капіталу у фінансові установи.

Таким чином, можна зробити висновки, що в умовах девальвації у вигідному становищі опиняються лише ті підприємства, які орієнтовані на зовнішні ринки.

Яким чином можна спроектувати подібні висновки на поточну ситуацію в Україні? Чи може Україна переорієнтувати свій промисловий потенціал і гідно конкурувати на зовнішніх ринках? Це досить складне завдання, але саме зараз з'явилися можливості для його реалізації. Ратифіковано економічну частину угоди про асоціацію з Євросоюзом. Українським виробникам відкрили нові ринки збуту. Ємність таких ринків наближається до 500 млн. споживачів з високою купівельною спроможністю. На даний момент європейські споживачі зацікавлені в першу чергу в українській сільськогосподарській продукції. Проте, можливо незабаром вітчизняні виробники зможуть скласти гідну конкуренцію і по інших групах товарів.

Проблема полягає у тому, що якість українських товарів не завжди дотягує до європейських стандартів. Український промисловий потенціал потребує оновлення та модернізації. Технології, які використовують вітчизняні виробники, вже давно морально застаріли. Євросоюз надав Україні пільгу і виділив рік додаткового часу на адаптацію до нових умов. Через рік товари європейських виробників без мит увійдуть на внутрішній ринок України. Більшість українських підприємств навряд чи зможуть витримати подібне випробування. На оновлення технічної бази потрібні величезні фінансові кошти, які на даний момент більшості виробників недоступні. В умовах девальвації ростуть ринкові норми відсотка, і збільшується вартість позикових коштів. Кредити стають непосильним тягарем для вітчизняних виробників. Збут продукції на внутрішньому ринку знижується, і коло замикається. Криза поглиблюється ...

Пропонуємо в рамках даної публікації розглянути такий інструмент державного регулювання економіки як ставка рефінансування. А також узагальнити досвід деяких країн світу щодо стабілізації фінансових систем в кризових умовах.

Отже, ставка рефінансування – це процентна ставка, за якою Національний банк надає позики комерційним банкам з метою кредитування фізичних і юридичних осіб, а також проведення операцій з цінними паперами [1, с. 84].

Основним призначенням відсоткової ставки є регулювання кредиту. Причому для позичальників головну роль грає не номінальна ставка відсотка, а реальна, тобто поправлена на величину інфляції.

Підвищуючи або знижуючи офіційну ставку рефінансування, Національний банк надає можливість комерційним банкам та їх клієнтам отримувати різні обсяги кредитів, що в свою чергу впливає на економічне зростання, грошову масу, рівень ринкового відсотка. Зміна ставки рефінансування, викликаючи відповідну зміну ринкового відсотка, відбивається на стані платіжного балансу і валютного курсу.

Далі розглянемо механізми зміни облікових ставок в періоди економічного зростання та економічного спаду.

Отже, в періоди економічного зростання ринкові норми відсотка зростають швидше щодо облікових ставок, що стимулює комерційні банки до розширення обсягів ліквідності, а відповідно позик у Національного банку. Це призводить до того, що Національний банк переглядає і підвищує процентну ставку.

Підвищення ставки сприяє залученню в країну іноземного короткострокового капіталу, активізується платіжний баланс, збільшується пропозиція іноземної валюти, відповідно знижується курс іноземної і підвищується курс національної валют.

Основними індикаторами при ухваленні рішення про зміну процентних ставок є індекс промислових цін та індекс цін споживчих товарів і послуг. Якщо економіка розвивається в нормальних умовах, то зростання цих показників веде до підвищення основних процентних ставок. Це, в свою чергу, збільшує обсяги операцій carry trade і веде до зростання вартості національної валюти.

Однак слід додати, що крім позитивних ефектів підвищення процентних ставок тягне за собою подорожчання кредитів для кінцевих споживачів. Відзначається також зниження схильності інвесторів до ризику і охолодження ділової активності. Зрештою, це призводить до уповільнення темпів економічного зростання, стагнації і спаду.

В умовах економічного спаду знижується попит на кошти депозитних інститутів, падають ринкові норми відсотка. Центральні банки йдуть на зниження своїх облікових

ставок. Це стимулює комерційні банки до розширення обсягів ліквідності. Позички та кредити банків стають більш доступними як підприємствам, так і фізичним особам. При цьому скорочуються ставки за депозитами, знижуючи схильність населення до заощаджень. Це стимулює інвесторів до переходу до операцій з більш високим ступенем ризику, таким як покупка цінних паперів або вкладення коштів в реальні проекти. Рівень ділової активності зростає.

Зворотний ефект від зниження процентних ставок полягає в збільшенні обсягу грошової маси, зниженні привабливості національної валюти для іноземних інвесторів, до зниження її курсової вартості, і в кінцевому підсумку, до інфляції.

Наведемо приклади регулювання облікових ставок, які використовували Центральні банки різних країн світу під час фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 року. Зараз в Україні ми маємо схожу ситуацію.

Отже, в той час більшість Центральних банків різних країн провели серію зниження ключових процентних ставок. Європейський Центробанк за кілька місяців зрізав ставку на 225 базисних пунктів з 4.25% до 2%. Слід зазначити, що політика ЄЦБ щодо облікової ставки залишалася незмінною останні кілька років. Міра була явно вимушеною і пов'язаною з падінням рівня ділової активності в Єврозоні. Резервний банк Австралії під час кризи знизив процентну ставку на 300 базисних пунктів з 7.25 до 4.25. На подібні кроки зважилися також Центральні банки таких країн як Нова Зеландія, Великобританія, Швейцарія та ін. Найнижчими процентні ставки залишаються у Японії та США.

Національний банк України зберігає надзвичайно високу процентну ставку – 12,5% [9]. Останнім часом ринкові норми відсотка по депозитах у гривні перевищують 20% [9]. Банки йдуть на ці заходи з метою відшкодування відтоку ліквідності.

Безумовно, можна зрозуміти і позицію Національного банку. Зниження ключової процентної ставки може привести до розв'язування темпів інфляції. Ситуація обтяжується ще й надмірної девальвацією національної валюти. Однак, ця ситуація ніяк не пов'язана з напрямком кредитно-грошової політики, тому що обвал гривні стався в умовах вкрай високих процентних ставок.

В умовах сильного економічного спаду в Україні і зупинки ряду виробництв збереження політики високих ставок може привести до втрати економічних перспектив для України на довгі роки. Для бізнесу і промисловості платежі по кредитах для реалізації інвестиційних проектів є непосильним тягарем. Це заморожує ділову ініціативу і веде до згортання діючих виробництв.

Україна, на думку експертів ООН, вже майже поставлена на грань банкрутства. Це, у свою чергу, завжди негативно позначається на іміджі країни і веде до економічної ізоляції. Інвестори відмовляються вкладати фінансові кошти в країну з “сумнівною репутацією”.

Країни, які дотримуються політики високих процентних ставок, переживають кризу найбільш болісно, а їх положення є самим нестійким. Внутрішні резерви розвитку економіки фактично заблоковані.

Відповідно, можна зробити наступні **висновки** та внести деякі пропозиції:

- Девальвація національної валюти України може мати як негативні, так і позитивні наслідки.
- До негативних наслідків слід віднести зниження купівельної спроможності та

рівня життя населення країни, зменшення попиту на внутрішньому ринку, зростання ринкових норм відсотків та вартості позикових коштів.

- Збільшення норм прибутків компаній-експортерів та приток короткострокового іноземного капіталу можна вважати позитивними наслідками девальвації.

- Зараз в Україні склалися передумови для переорієнтації та структурної перебудови економіки, але оновлення промислового потенціалу потребує значних фінансових коштів.

- Кредитні ресурси фінансових установ є недоступними для більшості підприємств через надмірно високі ринкові норми відсотків.

- Спираючись на досвід провідних країн світу, ключова процентна ставка Національного банку України має бути знижена в кілька етапів.

- Цей механізм може застосовуватися тільки в комплексі з іншими інструментами кредитно-грошової політики, дія яких має бути спрямована на нейтралізацію інфляційних ефектів.

Отже, соціальне напруження, пов'язане з надмірною девальвацією національної валюти можна спрямувати на структурну перебудову економіки, якщо правильно використати деякі механізми регулювання економічної кон'юнктури.

Використані джерела:

1. *Алексеев И. В., Колісник М. К.* Гроші та кредит : навч. посіб. – К. : Знання, 2009. – 253 с.
2. *Бурлачков В. Л.* Теоретичні основи грошово-кредитної політики і сучасні фінансові кризи / В. Бурлачков // Економіка України: Всеукраїнський щомісячний науковий журнал / Міністерство економіки України ; Міністерство фінансів України ; НАНУ. – К., 2009. – № 2. – С. 49-59.
3. *Колісник М. К., Маслак О. В., Романів Є. М.* Фінансовий ринок : навч. посіб. – Л. : Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2004. – 192 с.
4. *Лагутін В. Д.* Бюджетна та монетарна політика в трансформаційній економіці : монографія / В. Д. Лагутін. – К. : Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 248 с.
5. *Мищенко С. В.* Влияние финансового кризиса на реализацию денежно-кредитной политики центральных банков / С. В. Мищенко // Актуальні проблеми економіки: науковий журнал. – К. : ВНЗ Національна академія управління, 2009 – № 9 (99). – С. 209-218.
6. Основні засади грошово-кредитної політики на 2010 рік // Вісник НБУ: щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України. № 10 (164), жовтень 2009. – С. 3-6.
7. *Сомик А. В.* Умови середовища реалізації грошово-кредитної політики в Україні / А. В. Сомик // Фінанси України: науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал / Міністерство фінансів України. – К. – 2009 – № 6. – С. 39-52
8. *Школьник І. О.* Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : Мрія ; УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
9. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

Коновалова С. А. Механизмы стабилизации экономики Украины в условиях девальвации национальной валюты.

В работе анализируются как негативные, так и возможные положительные последствия девальвации национальной валюты Украины. Рассматриваются условия, необходимые для структурной перестройки и переориентации промышленного потенциала Украины на внешние рынки. Описываются механизмы учетных ставок и их роль в регулировании экономической конъюнктуры. Обосновывается необходимость смены курса политики Национального банка в вопросах регулирования учетных ставок процента.

Ключевые слова: *национальная валюта, девальвация, ставка рефинансирования.*

Konovalova S. A. Mechanisms of stabilizing the economy of Ukraine in terms of national currency devaluation

The paper analyzes both negative and possible positive effects of devaluation of the national currency of Ukraine, preconditions and necessary conditions for the restructuring and reorientation of the industrial potential of Ukraine to foreign markets. Describes the mechanism of interest rates and their role in the regulation of economic conditions. The necessity of change the National Bank's policy course in the regulation of interest rates per cent is justified.

Keywords: national currency devaluation, the refinancing rate.

УДК 330.8

Манжула Є. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА СУТЬ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ

В статті здійснено аналіз поглядів науковців різних шкіл про суть відносин власності і особлива увага була приділена саме визначенню ролі і місця колективної власності. Аналіз показав, що разом з розвитком суспільних відносин змінювались і погляди на питання власності та форми її прояву. Не зважаючи на те, що дана проблема досить широко висвітлюється в економічній літературі, питання колективної власності, яка в сучасних умовах має можливості вирішувати ряд економічних та соціальних проблем, і досі залишається недостатньо опрацьованою і тому потребує подальшого осмислення і вивчення.

Ключові слова: відносини власності, форми власності, колективна власність, акціонерне товариство, кооператив, кооперація.

Осмислення поняття власності завжди посідало значне місце в економічних дослідженнях. Разом з еволюцією суспільних відносин змінювались і погляди на її суть. Так, у різних економічних теоріях, які можна поділити на класичні та сучасні, існували різні підходи щодо визначення власності як економічної категорії, і ще більше розбіжностей було при виокремленні її форм. Якщо існування приватної і державної форми власності жодною школою не заперечувалось, і дискусії тут точились головним чином про їх роль, місце і співвідношення в економіці. То з приводу колективної форми існують кардинально різні погляди на її існування. Так, більшість західних науковців взагалі не виділяють колективну форму власності, хоча і багато їх робіт присвячені питанню кооперації та об'єднання економічних ресурсів в ході господарської діяльності задля досягнення найбільшого ефекту в ході конкурентної боротьби.

Все ж, на думку автора, колективна власність є повноправною та досить значимою формою власності, яка покликана вирішувати економічні і соціальні питання життя.

Аналіз робіт класиків економічної науки показав, що проблеми відносин власності завжди були в центрі уваги багатьох науковців. З'ясування суті власності, процесу її реалізації та форм функціонування міститься в працях таких економістів: Т. Мена, А. Сміта, Дж. С. Мілля, Р. Оуена, К. Маркса, Е. Бернштейна, Р. Гільфердінга, А. Маршалла, А. Берлі, Г. Мінза, Дж. Коммонса, Р. Коуза, Й. Шумпетера,